

Interjú Szijártó Zsolttal

„Végig kérdés volt számomra, milyen módon tudjuk az eredmény felé orientálni a projektet, úgy, hogy közben megmaradjon a részvétel érzete és a folyamat fontossága.”

*Az Emlékváros – Pécs elnevezés projekt a Kiállítási dominó kiállítássorozat részeként valósult meg 2006-ban, a Pécsi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszéke, valamint a Művészeti Kar együttműködésében. A kiállítás egy várostörténeti kutatás utolsó fázisa volt, mely azt vizsgálta, hogy Pécs városának tereit és kollektív emlékezetét hogyan alakították az ott megrendezett fesztiválok. A Bölcsészettudományi és a Művészeti Kar diákjai együtt dolgoztak a kiállításon, amelyben nagy szerepet kapott az ún. emlékgép: ez a látogatóknak a városi térrel kapcsolatos emlékeit gyjtötte össze egy felületen. Szijártó Zsolt a projekt vezetőjeként az interjúban fleg a karok közti együttműködést és a részvételben rejlő eredendő nehézségeket, valamint a látogatók bevonásának és emlékeik megosztásának kérdését, a közösségi archiválás folyamatát és az **él archívum** létrehozását érinti, közel tíz év távlatából.*

Vettél már részt korábban együttműködésen és részvételen alapuló projektben? Amennyiben igen, tekinthet elzménynek?

A projekt, amelyről beszélni szeretnék, egy konkrét rendezvény- és kiállítássorozatnak volt a része (*Kiállítási dominó 2006*), és a Néprajzi Múzeum által koordinált MaDok-programmal együttműködésben valósult meg, a jelenkor dokumentációjára szövetkezett múzeumok és egy-két egyetem részvételével. A mi kiállításunk, az *Emlékváros – Pécs* volt a negyedik esemény, 2006-ban.

Ami az előzményeket illeti, a Pécsi Tudományegyetem Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékén különböző antropológiai indíttatású, lokalitással összefüggő kutatásokat végeztünk, és egy idő után képzőművészekkel is elkezdtünk együtt dolgozni a Művészeti Karról. Noha társadalomtudósként definiáljuk magunkat, tanszéki kollégáimmal már elég korán megfogalmaztuk, hogy nem a szöveg az egyedüli médium, amelyen keresztül a különböző kutatási tapasztalatokat meg tudnánk és meg szeretnénk fogalmazni. A Művészeti Kar diákjaival és oktatóival például többször szerveztünk közös terepgyakorlatokat. Noha ők művésztelepnek nevezték ezeket az alkalmakat, nagyon érdekes volt számomra és a részt vevő művésztanárok számára is, hogy a közös munka során ugyanannak a jelenségnek kétféle olvasata jött létre: egy tudományos olvasat, amely szövegekben manifesztálódott, és egy művészeti olvasat, amely pedig kiállításokká változott át. Ez a kétfajta olvasat jól erősítette egymást, és ezen felbuzdulva több, a karok közti együttműködésen alapuló kiállítást is megvalósítottunk. Mindegyiket szokatlan helyszínen rendeztük meg, az egyiket, amelynek *Térképek az idrl* volt a címe, például az Uránia mozi harmincas években épült Bauhaus épületében. Egy somogyfajsi terepkutatás dokumentációja pedig a Közelítés Galériában kapott helyet (*A lokalitás képei bels Somogyban*).

Egymást valóban erősítő, érdekes kiállítások jöttek létre ezáltal. A Művészeti Karral négy-öt éven keresztül folyó közös munka annyira sikeres volt, hogy az intézményesült muzeológia is érdeklődni kezdett a projektek iránt, az egyik kiállításunk a Városházi Múzeum termeibe is bekerült.

Mi jellemezte ezeket a kurzusokat, és miért működtek szerinted jól?

Összességében ezt egy nagyon jó tanulási folyamatnak tartottam, és élvezetes volt a diákok számára is: sok barátság és munkakapcsolat szövődött a különböző karok diákjai között. Voltak olyan hallgatók, akik kifejezetten igényelték az ilyen típusú, kreatívabb tevékenységeket. Általában három féléven keresztül dolgoztunk egy témán: egy féléves szeminárium a kutatást készítette elő, a következő félévben már konkrétan kutattunk, és az utolsó félévben került sor az eredmények feldolgozására (például kiállítások formájában). Az volt a cél, hogy ezek a projektek ne maradjanak az egyetem falai között, hanem szélesebb közönséget is meg tudjunk szólítani, hogy városi eseménnyé váljanak. Ugyanakkor végig törekedtünk arra, hogy megpróbáljunk kicsit formabontók is lenni. Ez volt az egyik erősségünk: igyekeztünk újfajta reprezentációs formanyelveket kitalálni a magunk számára. Célul tűztük ki, hogy a bemutatás során minél inkább használjuk fel az új médiumok által teremtett mediális környezetet. Az érdekelt minket, hogyan lehet új dolgokkal kísérletezni. Tehát ez volt az előélet, amely bevitt minket a *Kiállítási dominóba*. Azért hozzá kell tenni, hogy ez a folyamat még az ötéves képzés keretében valósult meg, a bolognai rendszer előtt, az új képzési renddel ez sajnos befejeződött.

Hogy kapcsolódtatok be a *Kiállítási dominó* projektbe, és milyen módon született meg az *Emlékváros – Pécs* koncepciója?

Amikor a *Kiállítási dominó* projekt elindult, s azon belül a mi kiállításunk is megvalósult, már volt egy kis tapasztalatunk azzal kapcsolatban, hogy mit jelent kiállítást csinálni, és emellett volt egy aktív hálózatunk is, olyan emberekkel (képzőművészek, színházi emberek stb.) akikről tudtuk, hogy adott esetben lehet rájuk számítani, és együtt dolgozni velük. Nyilván a személyes kapcsolatok is nagy szerepet játszottak abban, hogy részt vettünk a projektben. Jó viszonyban voltam Fejős Zoltánnal, a Néprajzi Múzeum akkori igazgatójával, és Frazon Zsófi-val is, akit Pécsről ismertem. Nagyon tetszett, amit a Néprajzi Múzeumban végeztek, és érdekelt, hogyan lehet egy ilyen nagy, mamut intézményt valamilyen módon új pályára állítani. Inspiráló volt, ahogy ők ehhez viszonyultak. Imponáló volt számomra az a fajta játékosság is, amivel sokszor hozzányúltak a problémákhoz, ahogy kiemelték a néprajz szűk tárgyterületéről és kulturálisan izgalmassá, érzékennyé tették őket. Amikor Zoltán és Zsófi megkeresett ezzel az ötlettel, hogy legyünk benne mint egyetem a projektben, azonnal igent mondtam. Minden hónapban máshol nyílt kiállítás, az első volt a *manya*. Erős élményem és benyomásom alakult ki ezzel a kiállítással kapcsolatban: nagyon tetszett, de azt éreztem, hogy rengeteg tárgy zsúfolódott a kiállítótérben. Akkor mi még nem tudtuk, hogy pontosan mit fogunk csinálni, de kicsit ebből az élményemből

indultunk ki, hogy mi fordítsuk meg a dolgot, s legyen számunkra „tilos a tárgy”. Azt gondoltuk, hogy nem tárgyközpontú kiállításban érdemes gondolkozni, hiszen egy egyetemi tanszék amúgy sem tud mit kezdeni a tárgyakkal, nem is vagyunk arra igazán felkészülve, hogy a tárgyakhoz miként viszonyuljunk, hogyan őrizzük, muzealizáljuk őket. Egyszóval ez volt az első maxima.

A másik egy társadalomtudományos jellegű kérdésfelvetés volt: 2006-ban már elkezdődtek az Európa Kulturális Fővárosa pályázat körüli szervezkedések Pécsen, és sokat beszéltek erről, főleg egyetemi körökben. Ehhez kapcsolódva elkezdtünk város- és fesztiváltörténeti kutatásokat végezni, és azt vettük észre, mintha valami törvényszerűségek volnának megfigyelhetők. Pécs városa harminc-negyven évenként egyfajta városfejlődési kátyúba kerül, olyan politikai-társadalmi-gazdasági kihívások érik, amelyekre muszáj valamilyen választ találnia. Bajba került az 1920–30-as években Trianon miatt, amikor az ország központi településéből hirtelen határszéli helyzetbe került. Az akkori városvezetés azt találta ki, hogy úgy lehet a várost újrapozicionálni, országosan láthatóvá tenni, ha szerveznek egy nagy fesztivált – egyházzenei/művészeti fesztivált – a Dóm téren. Ez a harmincas években meg is valósult. A hatvanas években, amikor többek között a szénbányák kimerülése miatt megint előállt a válsághelyzet, és mivel Pécszet túlzottan ipari városként azonosították, jött az ötlet, hogy úgy lehetne a várost újragondolni s láthatóvá tenni, ha odaszervezik a Magyar Filmszemlét. Végül a rendszerváltáskor, amikor az ipar területén minden összeomlott, az EKF elnyerése lett a cél.

Tehát úgy tűnik, hogy harminc-negyven éves távlatban egymást érik a különböző fesztiválok, amelyek próbálják a várost újfajta fejlődési ösvényre állítani. Nagyon érdekes az is, hogy ezek a fesztiválok eközben átváltoztatják a város tereit, kulisszákká alakítják őket, majd egyfajta mentális képként maradnak meg az emberek emlékezetében. Izgalmas folyamatnak tartottuk, hogyan lesz téréből kép, képből mentális kép, és ez miként hat vissza arra is akár, hogyan újítsuk fel a városi tereket képek alapján stb. Ekkor jött az ötlet, hogy azt kéne megnézni, hogyan változtatták, alakították át a különböző fesztiválok a város tereit. Ez lett a végső koncepció.

Hogy zajlott a munka, milyen fázisokat tudnál megkülönböztetni?

Ez is egyetemi kurzus keretében zajlott, lehetett jelentkezni a Bölcsészettudományi és Művészeti Karról egyaránt. A kiállítás létrehozására egy félévünk volt, a kutatás ezt megelőzte. 12-15 ember dolgozott körülbelül a projekten, és le volt osztva, hogy ki miért felelős. Nagyon jó alkotói légkör jött létre, amelyben a szereplők maguktól megtalálták a helyüket. Egy dolog még segített ebben: elég részletes „forgatókönyvet” írtam az egészhez. Ezt nem úgy értem, ahogy a múzeumi szakmában használják, hanem egyfajta vízió és leírás volt arról, hogy miről szóljon a kiállítás. Ez keretet adott, amelyben ki-ki megtalálta a szerepét, kimazsolázta belőle azt, ami érdekelte. A folyamat és az együttműködés természetesen alakult, és ez nagyon inspirált.

Ami a konkrét munkát illeti: sok archív fotóanyagunk volt; a mi hallgatóink először átnézték ezt a gyűjteményt, és létrehoztak belőle a fenti szempontok alapján egy „új” archívumot, válogatást. A

Művészeti Kar szobrász hallgatói ezután kitalálták, hogyan lehetne ezt az egész problematikát kiállítás keretében bemutatni: a falakra felrajzolták a város alaprajzát, és tüllvásznakra voltak vetítve az adott helyhez kapcsolódó képek. A képek megjelenési sorrendje véletlenszerű volt. Beöthy Balázs képzőművész olyan típusú kapcsolókat tervezett, amelyekre ha a látogató rálépett, akkor ő, a néző tudta a képek haladási irányát és sebességét szabályozni. Azáltal, hogy maga a néző állította elő a képek sorrendjét, mindig kicsit más lett a végeredmény. A cél annak az érzetnek a megteremtése, hogy miközben a kiállítóterben jársz, úgy érzékeld, mintha a város terében lennél. Ahogy a „város” terében jársz, az előhív az adott helyhez kapcsolódó emlékeket. Ez volt a kiállítás egyik szelete.

Mennyire befolyásolta a munkafolyamatot, hogy meg volt határozva a kiállítás mint végeredmény?

Ez folyamatos dilemmám volt a kurzus során. Volt bennem egyfajta félsz, hogy nincs mese, teljesítenünk kell, és a félév végére össze kell állítani egy kiállítást. Végig kérdés volt számomra, hogy milyen módon tudjuk az eredmény felé terelni a projektet úgy, hogy közben megmaradjon a részvétel érzete és a folyamat fontossága. Továbbá nekem nem volt határozott elképzelésem arról, hogy a kiállítóter melyik sarkában pontosan mit szeretnék látni, mivel engem is maga a folyamat érdekelt. Ugyanakkor éreztem, fontos, hogy látható végeredmény is legyen.

A kiállításnak melyik része épített a látogatók részvételére?

Akkoriban hallottam, hogy az Origónál Váradit Zsolt – aki az iwiw-et létrehozta –, elkezdett fejleszteni egy ún. „emlékgépet”, amely az emlékekkel kapcsolatban hozna létre olyan (hálózati) struktúrákat, amilyeneket az iwiw az emberek között. Váradit az érdekelte, hogyan kapcsolódnak össze az emlékek egymással, miként idéznek fel újabbakat. Ekkor a program még egy kísérleti, béta verzióban létezett csak, és épp olyan alkalmat kerestek, ahol folytathatják és kipróbálhatják. Kapóra jöttünk egymásnak, és azt találtuk ki, hogy a kiállításnak lehetne egy olyan szintje is, ahol az emlékgép segítségével a városi tér megjelenik egy térinformatikai rendszerben, amelyben minden látogató és városlakó hozzá tudja fűzni a városi tér adott szeletével kapcsolatos emlékeit. A helyszínen felállított nagy terminálszerűségbe a látogatók bepötyögték az emlékeiket, és ezt bárki a helyszínen elolvashatta, kommentálhatta, kiegészíthette. A kollégáim segítettek abban, hogy újságcikkekből az adott térre vonatkozó tudósítások, hírek már előzetesen rögzítve legyenek a gépben, hátha ezek is elindítják az emlékezési folyamatokat. Ez volt tehát az egyetlen tárgy a kiállításon, és ily módon szólítottuk meg a városlakókat.

Ez mennyire működött? Milyen nehézségek, problémák merültek fel a közösségi archiválás során?

Szerintem ez egy nagyon klassz kiállítás volt, de jól mutatja a részvételen alapuló projektek gyengeségét, illetve korlátozott voltát. Éppen arra nem maradt már erő, energia és pénz, hogy igazi részvétel valósuljon meg, és a projekt valódi városi eseménnyé váljon. Persze jöttek

emberek, akik használták az emlékgépet, és a látogatókat is aktiválta a dolog, de sokkal inkább vendégkönyvszerű, általános bejegyzések születtek. Egyszóval: nem lett körülötte „mozgalom”. Ez azóta is kicsit hiányérzetként maradt meg bennem, azt gondolom, hogy ennek nagyobbat kellett volna szólnia városi szinten. Hozzá kell tennem azonban, hogy 2006-ban én még szinte semmit sem olvastam a kollaboratív módszerekről, amolyan hályogkovács módjára tevékenykedtünk. Amit tudtam róla, azt a képzőművész barátokkal folytatott beszélgetésekből próbáltam leszűrni.

Utólag azt gondolom, hogy talán túlesztétizált volt a kiállítótér, és ez azt a fajta befogadást hozta elő, hogy a látogatók csak néztek, és legfeljebb kicsit játszottak, de igazából nem történt meg az áttörés, hogy valóban részesei szerettek volna lenni a projektnek. Lehet, hogy ez egyfajta csapdahelyzet volt, mivel nekünk is nagyon tetszett ez a finom – Szabó Marianna tervei alapján készült – látványvilág, viszont úgy tűnik, csak elvette a figyelmet az igazi résztvételtől. Sokan hozzáírtak, beleírtak az emlékgépbe, de nem erre esett a hangsúly. Utólag visszagondolva úgy látom, hogy az emlékgépnek közösségi médiumként kellett volna működnie, de 2006-ban még nem nagyon létezett ilyen, nagyon az elején tartott a folyamat, nem volt benne ez a gyakorlat az emberek mindennapjaiban. Most már könnyebb átlépni ezt a bizonyos határt, éppen a Facebook és a közösségi médiumok miatt, hiszen állandóan posztolunk, kommentelünk, ez magától értetődő kulturális tevékenységgé vált. 2006-ban még nem volt így. Ha ma csinálnák ezt a projektet, valószínű, hogy az emlékgép egy online felület lenne, amely a kiállítással párhuzamosan generál tartalmat.

Volt a kiállításnak utóélete?

A kiállítást bemutattuk többek között Stuttgartban a Múzeumok Éjszakáján, azonban nem éreztem teljesen odavalónak, egy ennyire más kontextusban. A projektet Magyarországon szeretnénk volna folytatni 2010-ben, az EKF-pályázat keretében, a koncepció kibővítésével. 2008–09-ben beadtunk rá egy pályázatot, de sajnos nem nyert. Ezt nagyon sajnálom, mert logikus továbblépés lett volna, aztán az EKF körüli zűrzavarok miatt véglegesen le is mondtunk a tervről. Született azonban egy kötet, a várostörténettel, városi emlékezettel összefüggő kutatásainkról – *A város láthatatlan mintázata – Pécs városa mint az emlékezet helye* –, ebben szó van a projektről. Ezenkívül készült egy honlap is.

Összefoglalva, ez a tanszék nagy teljesítménye volt akkoriban, és nagyon örülnék, ha hasonló korszerű dolgokat ma is tudnánk a diákokkal közösen csinálni. Ennek ellenére maradt bennem némi hiányérzet, de ezt inkább strukturálisnak érzem, ami általában a részvételi projekteken eleve benne van, és amin, szerintem, nehéz túllépni. Mivel ezek a projektek általában a kitaposott utakon kívül helyezkednek el, sokkal több pluszmunka, energia s főleg idő kell a kitalálásukra, intézményesítésükre, ez pedig az egyetemi keretek között nehezen valósítható meg.

Vettél részt azóta ilyen jelleg projektben? Hogyan él tovább az együttműködésen és részvételen alapuló gyakorlat a saját kutatói és oktatói praxisodban?

Az *Emlékváros – Pécs* után még szerveztünk egy kiállítást, amelyben inkább a művészeti, *land art* irány dominált (*Greetings from Nagygörb*), és ebbe próbáltuk a helyieket is bevonni. Ezután jött a bolognai rendszer, és attól fogva elkezdtünk a létünkért küzdeni. Ezt nagy veszteségnek gondolom, mert épp kezdett kialakulni valamifajta beszélgetés, diskurzus a múzeum és a nem múzeumi intézmények között, de azzal, hogy az egyetemi rendszer átalakult, és a múzeumok is nehéz költségvetési helyzetbe kerültek, az együttműködés teljesen eltűnt, elenyészett.

A saját praxisomban érdekes módon visszatért ez az érdeklődés, elméleti szinten is foglalkozni kezdtem a dologgal. Most például egy nagyon érdekes folyamatnak vagyunk szemtanúi: a hatvanas–hetvenes évek városi, lokális öröksége, médiamúltja kezd eltűnni. Ennek elejét veendő, sokan elkezdték idehordani a tanszékre a kazettákat, videókat, amelyekről lassan már nem tudjuk, hogy milyen eszközön kell lejátszani. A pécsi médiamúlt tehát kezdett az egyetemen felgyűlni, és elkezdtünk gondolkodni, hogy mit lehetne vele kezdeni. Két-három éve volt egy TÁMOP-kutatás, amely megpróbált egy online, közösségi, nyitott, élő archívumot létrehozni a nyolcvanas évek pécsi undergroundja tematikájában. *Upécs* címmel létrejött a felület, amely szerintem még fejlesztendő, ugyanakkor nagyon érdekes volt informatikusokkal újra együtt dolgozni, és az egész keretét kitalálni. Ez már kifejezetten közösségi aktivitásra épít, arra, hogy a látogatók rakják fel a saját képeiket a felületre – kicsit mint a Fortepanon –, és így az archívum folyamatosan bővül. Azt hittem, nagyobb lesz itt az előrelépés, de a kezdést jónak tartom. A munka nagy része, főleg a közösségépítő része, azonban még hátravan.

Az interjút készítette: Gadó Flóra

Irodalom

Havasréti József – K. Horváth Zsolt – Szijártó Zsolt (szerk.) 2010 *A város láthatatlan mintázata – Pécs városa mint az emlékezet helye*. Gondolat Kiadó – PTE Kommunikáció- és Médiatudomány Tanszék, Budapest–Pécs, 2010

Kiállítás

Emlékváros – Pécs. Hattyúház, Pécs, 2006. június 7–11. A kiállítás létrehozói: a PTE BTK kommunikáció- és médiatudomány szakos hallgatói: Benedek György, Erős Balázs, Kádár Anna, Lovas Péter, Szolga Hajnal. A PTE Művészeti Kar DLA-képzésében részt vevő képzőművészek: Császár Gábor, Hegedüs Éva, Katharina Rothers, Szabó Marianna. Konceptió: Szijártó Zsolt. Kurzus vezetői: Beöthy Balázs, Doboviczki Attila, Szijártó Zsolt

anyag. Néprajzi Múzeum, 2006. április 28. – 2007. február 4.; Konceptió és főrendező: Fejős Zoltán. Rendezők: Frazon Zsófia, Torma László, Turai Tünde

Térképek az idrl. Uránia mozi, Pécs, 2004. március 23. – április 3.; a Bölcsészettudományi Kar Kommunikációs Tanszékének kiállítása

A lokalitás képei Bels-Somogyban. Közelítés Galéria, Pécs, 2002. november 26. – december 9.; a Bölcsészettudományi Kar Kommunikációs Tanszékének kiállítása

Greetings from Nagygörb. Hattyúház, Pécs, 2007. február 8-tól

Néprajzi múzeum 2016 ©